

O NECROPOLĂ DIN FEUDALISMUL TIMPURIU DESCOPERITĂ LA SĂLACEA

DE

N. CHIDIOȘAN

În vara anului 1966, cu ocazia săpăturilor efectuate de către Muzeul din Oradea la Sălăcea în așezarea fortificată de tip Otomani, s-au descoperit 17 morminte dintre care 12 aparțin perioadei feudalismului timpuriu.

Locul descoperirii se află în imediata apropiere a comunei Sălăcea (Crișana) pe „Dealul Vida”. Necropola amintită a fost amplasată în partea nordică a platoului, răspîndită fiind pe o întindere de aproximativ 50 m²; ea a avut probabil o întindere mai mare, dar o dată cu lucrările de terasare efectuate pe această latură a platoului o parte din morminte au fost distruse.

Mormintele la care ne referim (M1 — M6 ; M9 — M10 ; M12 — M13 ; M16 — M17) sînt plane și de înhumatie. Morții fuseseră culcați direct pe pămînt, în gropi dreptunghiulare, săpate la adîncimi ce variază între 16—65 cm. Scheletele zăceau cu capul aplecat spre dreapta, stînga sau pe spate. La un singur mormînt s-a observat sprijinirea capului (M4 B) (fig. 1/1) pe două fragmente de os de cerb. Brațele erau în general întinse de-a lungul corpului, exceptînd M2 și M13 unde ambele mîini sînt așezate pe bazin și M17, avînd doar una așezată pe bazin. La trei morminte lipsind oasele antebrațelor (M3, M6 și M16) nu s-a putut determina poziția mîinilor. La M4 (mormînt dublu), mîinile alăturate sînt împreunate, falangele degetelor suprapunîndu-se (fig. 1/2). În general scheletele sînt bine păstrate, găsindu-se numai trei morminte deranjate din antichitate (M1, M3 și M6). Menționăm un fenomen foarte rar observat în cimitirele din această perioadă și anume, prezența unui craniu trepanat în zona parietalului drept (M1).

Majoritatea mormintelor sînt orientate vest—est, cu unele devieri mai mici sau mai mari. Un singur mormînt face excepție, fiind orientat nord—sud.

După observațiile preliminare făcute pe teren am identificat sexul scheletelor din nouă morminte și anume trei de bărbat, două de femei; în afară de acestea se mai aflau și patru schelete de copii. Din totalul mormin-

telor numai cinci au avut inventar ; în trei dintre ele s-au găsit oase de animale — de ovine și cervidee — probabil resturi ale unor bucăți de animale depuse ritual. Remarcăm faptul că numai mormintele de bărbați au inventar ; o excepție este mormîntul dublu (M4A) care conține și un schelet feminin (fig. 1/2).

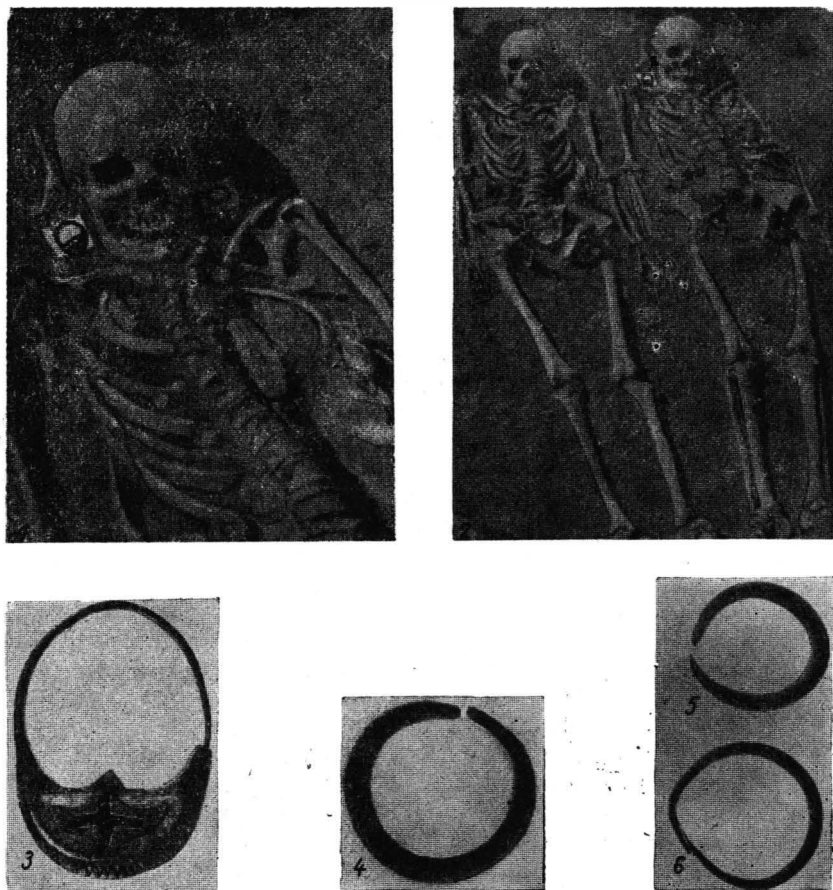

Fig. 1. — Sălacea. 1, mormîntul M4B ; 2, mormîntul dublu M4A și M4B ; 3, cercei de bronz cu placă semilunară ; 4, inel de tîmplă din sîrmă groasă de bronz ; 5, 6, cercei din sîrmă de bronz.

Inventarul mormintelor este foarte sărăcăcios, fapt caracteristic la majoritatea necropolelor din perioada feudalismului timpuriu. El se compune din podoabe de cap — inele de tîmplă și cercei — așezate fie perechi (M1 și M4A), fie cîte unul (M4B, M17), în dreapta și stînga craniului. Într-un singur mormînt (M9) s-a găsit numai un inel de tîmplă în partea dreaptă a craniului.

În M1 s-au găsit doi cercei mici cu capetele desfăcute și ascuțite confecționați din sîrmă subțire de bronz și avînd secțiunea circulară. În M4A două piese asemănătoare (fig. 1/5, 6), iar M4B un inel de tîmplă con-

feccionat foarte îngrijit dintr-o sîrmă groasă de bronz, avînd secțiunea pentagonală, marginile rotunjite, cu capetele ușor îngustate și desfăcute (fig. 1/4) și un cercel turnat din bronz într-un tipar monovalv (fig. 1/3). Cercelul are partea inferioară lățită în formă de placă semilunară, care la rîndul ei are partea inferioară subțiată și ornată cu o linie incizată în zig-zag. Pe această placă se află două motive ornamentale, scobite și încrustate cu smalt. Motivul central reprezintă o cruce avînd brațul orizontal mai lung decît cel vertical și încrustat cu smalt roșu. Crucea este încadrată de un fel de chenar, format din două unghiuri cu latura inferioară arcuită umplute cu smalt albastru-verzui. Inelul propriu-zis al cercelului este format de un arc oval avînd unul din capete liber.

În M9 s-a găsit un inel de tîmplă confecționat din sîrmă groasă de bronz, avînd secțiunea circulară cu capetele retezate și ușor suprapuse. În M17 s-au găsit două inele mici de tîmplă din sîrmă subțire de argint, avînd capetele lățite și răsucite în formă de „S”. Printre piesele de inventar amintim și un vîrf de săgeată din fier cu trei muchii, găsit înfipt în vertebra a 12-a a scheletului din M6¹.

Printre piesele de inventar amintite, fără îndoială cea mai interesantă și cea mai caracteristică este cercelul cu placa semilunară. Cerceii semilunari, din punct de vedere al evoluției lor cronologice și tipologice, încep să fie frecvenți încă în secolele VII-VIII, avîndu-și originea în atelierele bizantine și fiind lucrați în tehnici diferite (a granulației și filigranației sau pseudogranulației prin turnare).

Cercelul de la Sălăcea este un tip deosebit. Îl întîlnim frecvent în regiunea estică a Alpilor, în Austria, Germania, pe cursul Dravei și al Savei, în Slovenia și Croația. În Panonia pînă la Dunăre lipsesc cu desăvîrșire astfel de descoperiri². Teritoriul amintit reprezintă de fapt răspîndirea unei culturi care s-a dezvoltat pe o parte a ariei de difuzare a culturii de tip Keszthely, denumită de Paul Reinecke în articolul său din 1899, cultura Kettlach³.

Singura descoperire de tip Kettlach de pe teritoriul țării noastre este cea din sudul Banatului, în necropola de la Deta⁴, și anume un fragment de cercel asemănător cu cel de la Sălăcea. Deta reprezenta, pînă la descoperirea piesei de la Sălăcea, punctul cel mai estic al răspîndirii pieselor de tip Kettlach.

Pentru datarea cronologică a culturii de tip Kettlach, P. Reinecke⁵, bazîndu-se pe o serie de piese carolingiene de import, adiacente pieselor de tip Kettlach, fixează evoluția acestei culturi în secolul al IX-lea și în primele decenii ale secolului al X-lea. Pentru cele două descoperiri izolate din România — de la Deta și Sălăcea — datarea lui P. Reinecke nu corespunde decît parțial, ele trebuind, pe baza inventarului adiacent, să fie datate mai tîrziu. La Deta, obiectele de tip Kettlach se asociază cu o

¹ O piesă asemănătoare, datată în secolul al X-lea s-a descoperit la Bucov. M. Chișvasi-Comșa, *Săpăturile de la Bucov*, în *Materiale*, VI, 1959, fig. 1/1.

² Paul Reinecke, *Die archäologische Hinterlassenschaft der Awaren*, în *Germania*, XII, iulie 1928, p. 91 și urm.

³ P. Reinecke, *Die Zeitstellung der Kulturkreise von Keszthely und Kettlach*, în *Mit. d. Anthr. Ges. Wien*, 29, 1899, p. 35—52.

⁴ J. Hampel, *Altertümer des frühen Mittelalters in Ungarn*, 1905, II, pl. 370/6.

⁵ P. Reinecke, în *Germania*, XII, iulie 1928, p. 87—98.

piesă maghiară datată în prima jumătate a secolului al X-lea și cu un pandantiv din a doua jumătate a secolului al X-lea⁶.

Deși în inventarul mormintelor de la Sălăcea apar inele de țimplă asemănătoare cu cele cunoscute în cimitirele tip Bjelo-Brdo și datînd din secolele XI-XII⁷, nu putem atribui pieselor noastre aceeași încadrare cronologică. Aceste podoabe sînt prezente și în inventarul cimitirelor aparținînd culturii Kettlach din prima jumătate a secolului al X-lea de la Hohenberg și Krungl⁸. În acestea, alături de cercei asemănători pînă la identitate cu cercele de la Sălăcea — pledînd pentru ipoteza confecționării lor în aceleași ateliere și în aceleași tipare — s-au găsit mai multe piese asemănătoare cu tipurile de inele de țimplă aflate în necropola de la Sălăcea.

Din punct de vedere etnic, P. Reinecke atribuie cultura Kettlach, cel puțin pe teritoriul ariei lor de răspîndire, slavilor vestici⁹. Majoritatea cimitirelor aparținînd acestei culturi sînt grupate în jurul bisericilor. De asemenea purtătorii acestei culturi folosesc ca motiv ornamental crucea. Sînt argumente care pledează pentru ideea că acest grup al slavilor vestici era creștin. Folosindu-ne de această analogie și țînînd seama și de faptul că cercele de la Sălăcea are drept ornament central o cruce, am putea presupune că și purtătorul piesei de la Sălăcea ar fi fost creștin. Este însă o ipoteză pe care nu o putem generaliza pentru întregul cimitir, trebuînd să luăm în considerație și observațiile făcute asupra ritului funerar folosit la unele dintre morminte (prezența oaselor de animale, ciuntirea membrilor, poziția antebrațelor etc.).

În privința atribuirii etnice a cimitirului de la Sălăcea, cercetările noastre nu au putut da un răspuns hotărîtor. Cercelul semilunar, piesă izolată în cimitirul nostru, a provenit probabil prin import din lumea slavilor vestici și deci nu poate să constituie, singur, un element determinant pentru atribuirea întregii necropole acestui grup al slavilor. De asemenea, datarea cimitirului precum și celelalte argumente menționate mai sus, exclud posibilitatea atribuirii lui culturii de tip Bjelo-Brdo. Acest lucru e valabil mai ales dacă ținem seama, pe de o parte de faptul că în nici un cimitir de acest tip nu s-au găsit fibule în formă de disc sau cercei încrustați cu smalt sau alte podoabe caracteristice culturii Kettlach, iar pe de altă parte că la Sălăcea s-a mai descoperit un cimitir pe dealul „Várboç” cu un inventar funerar specific culturii Bjelo-Brdo din secolele XI-XII¹⁰.

Deși pe baza inventarului descoperit pînă în prezent și în stadiul actual al informării noastre, nu putem face precizări de ordin etnic, trebuie să menționăm ca un fapt deosebit de important, că pe „Dealul Vida”, în diferite puncte, au apărut numeroase fragmente ceramice lucrate la roată rapidă dintr-o pastă cenușie închisă, decorate cu linii sinusoidale, benzi și valuri, realizate cu un instrument ascuțit sau cu pieptenele. Aces-

⁶ J. Hampel, *op. cit.*, p. 370.

⁷ D. Popescu, *Cercetări arheologice în Transilvania (II)*, în *Materiale*, II, 1956, fig. 83, 86—87.

⁸ Dr. Fischbach Otto, *Ujabb leletek Hohenberggröl és Krungból*, în *AE*, XVII, 1897, Buda-pesta, p. 133 și urm., pl. V/3—4, p. 146, pl. VII/5, pl. VI/1, 2, pl. IV/9—11.

⁹ P. Reinecke, *op. cit.*, p. 95.

¹⁰ M. Roska, în *Dacia*, 1925, II, p. 403.

tea fac notă aparte de ceramica slavă a secolului al X-lea și aparțin fără îndoială populației românești. Analogii pentru aceste tipuri de ceramică le găsim în nenumărate așezări din regiunea Crișana-Suncuiuș (în aproximativ șase peșteri din valea Crișului Repede), la Săcuieni, Oradea, Gașpetreu, Călățele etc.¹¹.

Cercetările viitoare întreprinse în alte puncte din această zonă vor putea aduce desigur argumente convingătoare care vor contribui la elucidarea unor serii de probleme legate atât de cultura materială, cât și de fenomenul istoric al secolului al X-lea pe teritoriul Crișanei.

UNE NÉCROPOLE DE LA HAUTE ÉPOQUE FÉODALE DÉCOUVERTE À SĂLACEA

RÉSUMÉ

À l'occasion des fouilles entreprises par le Musée d'Oradea, à Sălacea (dép. de Crișana), sur la colline dénommée «Dealul Vida», on a découvert 12 tombes d'inhumation orientées dans leur majeure partie ouest-est. Le mobilier funéraire, assez pauvre, comprenait une ou deux pièces de parure (boucles de tempe, boucles d'oreilles) dans chaque tombe.

La plus intéressante et la plus caractéristique de ces pièces est une boucle d'oreille ayant la partie inférieure en forme de plaque semi-lunaire, ornée d'un motif central en forme de croix. Cette croix, tout comme le cadre qui l'entoure, est remplie d'émail rouge et respectivement bleu-verdâtre.

Ce type de boucle d'oreille est fréquemment rencontré dans la région orientale des Alpes, en Autriche, en Allemagne, le long du cours de la Drava et de la Sava, territoires sur lesquels la civilisation de Kettlach s'est développée au cours du IXe siècle et pendant les premiers siècles du Xe siècle. Jusqu'à présent sur le territoire de la Roumanie, on n'avait trouvé qu'une seule pièce de type Kettlach, à Deta, au sud du Banat.

Des pièces semblables, allant même jusqu'à l'identité, à celle de Sălacea, ont été découvertes à Hohenberg et à Krungl. Cette ressemblance plaide en faveur de l'hypothèse de la confection de ces pièces dans les mêmes ateliers, voire même dans un seul atelier.

Sur la foi de cette boucle d'oreille semi-lunaire et du mobilier funéraire en général, la nécropole de Sălacea doit être datée de la première moitié du Xe siècle.

LÉGENDE DES FIGURES

Fig. 1. — Sălacea. 1, la tombe M4B; 2, la tombe double M4A et M4B; 3, boucle d'oreille en bronze à plaque semi-lunaire; 4, boucle de tempe en gros fil de bronze; 5, 6, boucles d'oreilles en fil de bronze.

¹¹ Materiale aflate în colecțiile Muzeului din Oradea.

